

РАЗВИТИЕ НА ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ЦЪРКВАТА И ДЪРЖАВАТА В БЪЛГАРИЯ

Златка Кушлиева*

Para citar este artículo puede utilizarse el siguiente formato:

Zlatka Kushelieva (2016): „РАЗВИТИЕ НА ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ЦЪРКВАТА И ДЪРЖАВАТА В БЪЛГАРИЯ“, en *Kritische Zeitschrift für überkonfessionelles Kirchenrecht*, n.º 3 (2016), pp. 39-44. En línea puede verse en: <http://www.eumed.net/rev/rcdcp/03/zk.pdf>.

РЕЗЮМЕ: Християнството е установено в България по решение на държавната власт и това поставя църквата в подчинено положение спрямо държавата. За това съдейства и приетия за нейното устройство и богослужение византийски модел. Именно държавата настоява и получава автокефалия на Българската православна църква, първоначално като архиепископия, а впоследствие и като патриаршия. Държавата е тази, която извършва строителство на църковни храмове и манастири, а също така се грижи за подготовката на духовни лица. По време на османското владичество църквата е единствената институция, която представлява българското общество. След възстановяването на Българската държава, православната църква отново приема ролята на подчинение в отношенията между двете институции, като едновременно изпълнява обединителна функция на българската нация в границите на държавата и извън нейните граници. По време на комунистическата диктатура е приет закон за отделяне на църквата от държавата и е възстановена патриаршията, а самата църква е поставена в унижително подчинение на държавата. Едва при демократичния режим след 1989 г. отношенията между двете институции са изградени на основата на независимост и уважение.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: Отношения, Българска православна църква, Българска държава

ABSTRACT: Christianity was established in Bulgaria by decision of the government and this puts the church in subordination to the state. For this contributes accepted for its device and worship Byzantine model. The state urges and receive autocephalous status of the Bulgarian Orthodox Church, originally as an archbishopric and later as a Patriarchate. The state is the one that carried out the construction of churches and monasteries, and also takes care of the preparation of the clergy. During the Ottoman rule the church is the only institution that represents Bulgarian society. After the restoration of the Bulgarian State, the Orthodox Church again assumes the role of obedience in relations between the two institutions simultaneously perform a unifying feature of the Bulgarian nation within the country and outside its borders. During the communist dictatorship adopted a law on separation of church and state and the Patriarchate was restored, and the church was placed in humiliating

* Asistente de Derecho internacional. Universidad de Plodvid (Bulgaria).

subordination to the state. Only under a democratic regime after 1989 relations between the two institutions are built on the basis of independence and respect.

KEY WORDS: Relations, Bulgarian Orthodox Church, Bulgarian State.

Българската държава е първата в Европа, а може би и в света, която възниква по силата на международен договор. По подобен начин възниква и българската православна църква като институция. Самото покръстване се явява акт на държавната политика, за разлика от провеждането на този процес в съществуващите преди това европейски държави, където то става предимно стихийно, без намеса на държавната власт, която се задоволява само да го обяви за държавна религия *post factum*. Българската държава се ангажира непосредствено с налагането на християнството. Това, което е характерно за отношенията между двете институции след покръстването на новосформираната българска нация, е стремежът на държавната власт в лицето на монарха да разполага със самостоятелна, независима от външни сили църковна организация, което веднага я поставя в подчинено положение от държавата.

В отношенията между църквата и държавата в България могат да се набележат няколко етапа.

Първият етап започва с официалното покръстване през 865 г. Този етап се характеризира с богослужение от „нискообразовани“¹ гръцки свещеници на гръцки език. В историческата литература не се изнасят данни за отхвърляне от народните маси на новата религия, за съпротива при самото покръстване и при последващите богослужебни ритуали, за насилие в тази насока, упражнявано спрямо масите от страна на държавните органи, още повече, че се приема, че значителна част от населението на българската държава отдавана е била приела неофициално християнството, но несъмнено съществувала е пълна отчужденост между новопокръстените и гръцките свещеници, която е съдействала за запазване на езическите ритуали, паралелно с християнските. Поради това, този етап се характеризира и с оживената дейност на българския владетел княз (преди покръстването – кан, каган) Борис Първи, приел християнското име Михаил, за установяване на автокефална българска църква, в резултат на което, на 4 март 870 г. Константинополският събор взема решение да се учреди Българска архиепископия.

„Победители в дипломатическата борба излизат император Василий I и българският владетел Борис, който успява да извоюва самостоятелна църква начело с архиепископ, която формално е под юрисдикцията на Константинополската патриаршия, но фактически се намира под контрола на българския владетел. България навлиза в орбитата на източнохристиянския свят и възприема до голяма степен византийския държавно-политически и културен модел – централизирана държава,

---

¹ Вж. Калканджиева, Д., *Българската православна църква и държавата 1944-1953*, София, Албатрос, 1997, с. 8

създаване на „държавна“ Църква, подчинена на владетеля, и на интелектуална продукция по византийски образец”².

С тази историческа стъпка българската църква е обречена завинаги да играе подчинена роля спрямо държавата, което в съвременната епоха довежда до лишаване на милиони българки и българи, останали извън границите на Отечеството в съседни държави, от духовната защита на българската църква, и до нейното пълно обезличаване по време на комунистическата диктатура, докато църковните поделения на Римската църква в комунистическите страни, запазват своята независимост от държавата и дори са опора на борбата за възстановяване на демокрацията. Също така, приемането на християнството от Константинополската патриаршия, довежда до възможността за постоянна намеса на Византия не само в религиозната, но и в политическата дейност на българската държава, което по-нататък води до ликвидирането на автокефалността на българската църква и се стига до стремеж за погърчване на българската нация, което действително се провежда в областите с българско население, попаднали под гръцко управление³.

С признаване автокефалността на българската църква, започва етап едновременно на възход, както в нейното развитие, така и въобще в културното развитие на българската нация. С идването в България през 885 г. на група сътрудници на създателите на глаголическата славянска азбука, а именно на св. Кирил и св. Методий, се поставя началото на разцвет на българската култура, за което спомага и създаването на опростен вариант на глаголицата от св. Климент Охридски. Държавната власт оказва пълно съдействие на неговата и на другите религиозни дейци дейност, за обучаването на български свещеници⁴, а един от синовете на владетеля е изпратен в Константинополската Магнаурска школа, за да бъде подготвен за висшия духовен сан.

Архиепископията е обявена за патриаршия през 919 г. на свикан без съгласието на Константинополската патриаршия църковен събор, а вероятно, новопровъзгласеният патриарх обявява владетеля за цар – титла, равностойна на императорската. Константинополската патриаршия признава патриаршеското достойнство на българската църква през 927 г. чрез мирен договор, сключен в началото на царуването на младия цар Петър. Покръстването предизвикало мащабно църковно строителство на храмове и манастири от страна на държавата и даряването им със земи. Друго важно следствие от покръстването, е въвеждането на християнско законодателство.

„При княз Борис I на основата на тит. XVII на византийския закон Еклога, бил създаден първият оригинален правен паметник – Законът за съдене на людете...Още в първия текст на Закона за съдене на людете се изтъква

---

² Вж. Тъпкова-Заимова, В. и др., *Византия и византийският свят*, София, Просвета, 2011, с. 105.

³ Вж. Каракасиду, А., *Житни поля, кървави хълмове: преходи към националното в Гръцка Македония. 1870–1970*, София, Сиела, 2008.

⁴ ухлев, Д., *История на Българската православна църква 864 – 1166 г.*, София, 1911, с. 330 и сл.

предимството на божията правда и на божие право, което има приоритет над светското.”⁵

Въведено е законодателство за защита на брачния съюз и морални норми на базата на църковните канони. Държавата се ангажира и с преследването на различните религиозни ереси. За България най-характерна е така наречената, богомилската ерес, която възниква в първата половина на X век. Причини за това са:

1) безрезервната поддръжка, която винаги духовенството давало на светската власт, и

2) нравственото състояние на духовенството.

Духовенството, и висшето, и низшето, усърдно поддържали съществуващия социален строй и властта на царя, които били омразни на народа. В нравствено отношение духовенството не стояло на висотата си. По думите на презвитер Козма, „свещениците не само, че не изпълнявали длъжностите си, не проповядвали, не се трудили, не поучавали народа, но били невежи, глупави и прости и вършили всичко противно на онова, което трябвало да вършат: опивали се, грабили народа и вършели всякакви лоши работи”⁶.

В началото на XI век, заедно с ликвидирането на независимата българска държава от страна на Византия, еликвидирана и Българската патриаршия. Българската църква като Охридска архиепископия, е подчинена на Константинополския патриарх, но нищо друго в статута на църквата не се променя. С акта за възстановяване на държавната независимост през 1186 г. е обявена и автокефалността на Българската църква като архиепископия, а като патриаршия – през 1237 г. През този период държавната власт продължава борбата с ересите. Има нов разцвет на културното развитие на България, но отново под силното византийско влияние. От друга страна, българската православна църква оказва съществено влияние върху развитието на новите православни църкви – сръбската, руската, румънската, които приемат създадената в България азбука, български проповедници и книги.

През късното средновековие българска държава не съществува. Патриаршията е унищожена със смъртта на последния патриарх на Второто българско царство. Константинополската патриаршия получава правото да бъде единствен представител на православните под османско владичество. На практика, отношения между българската църква и османската държава не са съществували. Българите са имали право на собствено богослужение при унижителни условия. Вече в края на 18 в. и първата половина на 19 век започва организирана борба за възстановяването на независима българска църква, в резултат на която през 1870 г. с държавен декрет на Османската империя е учредена Българска екзархия. Диоцезът на Екзархията обаче не е уточнен, което довежда до обявяване на Българската църква за схизматична от повсеместен събор на Константинополската патриаршия през 1872 г., която схизма трае до 1945 г. За седалище на екзарха е избран Истанбул, за да може той да бъде в постоянен контакт с висшата османска власт и с

---

⁵ Петрова, Г., *Църква и църковно право в средновековна България*, София, Сиби, 2008, с. 181.

⁶ Вж. Екзарх Стефан I Български, *Българската църква*, Пловдив, Студио 18, 2015, с. 167.

посланиците на Великите сили. Един забележителен акт на първия екзарх е отказът му, да участва в организираната от османската власт конференция, която има за цел да оневини османците за зверствата, извършени спрямо българското население през април – май 1876 г.

Отношенията на Българската православна църква с новосъздадената Трета българска държава преминават през няколко етапа, всеки от които силно се различава от останалите.

В Конституцията на църквата е отделена специална глава, а отделен член – 39-ти – разглежда Българската държава като част от Българската църковна област. Седалището на Екзарха остава в столицата на Османската империя, тъй като той се приема за глава на всички православни българи, включително и на тези, останали извън пределите на новата държава, а отношенията с Българската държава се регулират от Свети Синод, съставен от митрополитите в нейните граници. Тези отношения не винаги са гладки, стигало се е до остри конфликти с правителството, включително и по финансови въпроси.

„Появилият се антагонизъм между църквата и светската власт в периода до Първата световна война обикновено остава за сметка на първата”⁷.

Периодът до установяването на комунистическа диктатура се характеризира с отказа да се избере екзарх, поради надеждата за обединяване на българските земи, провеждането на Втория църковно-народен събор през 1921 г., изработва се проектоустав, който влиза в сила едва през 1951-3 г., активизира се дейността на Свещеническият съюз за участие в решаване съдбините на църквата, вземат се мерки за подобряване образованието на свещениците.

Комунистическата диктатура (1944 – 1989 г.) се отказва от всякаква защита на българите извън границите на Българската държава. Поради това, още в началото на 1945 г. е избран за екзарх софийският митрополит Стефан, а след един месец е вдигната и схизмата. Обаче властта започва ограничаване дейността на църквата. Над сто свещеника са убити, стотици са осъдени на затвор, други са принудени да станат доносници.⁸ През 1948 г. екзархът е принуден да подаде оставка.

„Обезглавяването на Православната църква е едно от главните условия за безпрепятствено приемане на Закона за изповеданията на 24 февруари 1949 г. Законът легализира държавния контрол върху църквата...”⁹.

Действително, през 1953 е възстановена Патриаршията, но това не променя унизителното отношение на диктатурата спрямо църквата.

С възстановяването на демократичния режим, е възстановена и независимостта на църквата, потвърдена с приетия през 2002 г. Закон за вероизповеданията.

„Извън смисъла, влаган в това понятие от комунистическата държава, пълноценното отделяне е възможно само в демократично общество и при наличие на ясно изразен от Църквата стремеж да защити своята

---

⁷ Вж. Калканджиева, Д., *Цит. съч.*, с. 23.

⁸ Вж. Денев, Ив., *Българската православна църква под комунистическа власт (1944 - 1989)*, София, *Фондация за регионално развитие*, 2012, с.15 – 44.

⁹ Вж. Калканджиева, Д., *Българската православна църква и „народната демокрация” (1944-1953)*, София, *Фондация „Демос”*, 2002, с. 335.

автономност. Една от предпоставките за обновлението ѝ е именно това отделяне, което вече е реален факт”¹⁰.

Recibido el 20 de agosto de 2016 y aceptado el 7 de diciembre de 2016

---

¹⁰ Вж. Методиев, М., *Между вярата и компромиса. Българската православна църква и комунистическата държава (1944 - 1989)*, София, Сиела, 2010, с. 610-611.